

Som den uforbeholdne Viktor Frankl fan jeg er, var det med spændt forventning, at jeg onsdag d. 24. september frimodigt begav mig ned til lokale 6.1.48, hvor foredraget "Frankl, eksistens og religiøsitet" af Cand. Theol. Mikkel Wold, arrangeret af Forum for Eksistentiel Psykologi og Terapi, blev afholdt. Fokuset for foredraget var på de dele af Frankls Eksistensanalyse som bevæger sig ind over teologien, hvor sider af psykologien berører teologien, filosofien og religionen. Dette behagede i udsøgt grad, ikke blot mit Frankl-glade hjerte, men min hjerte der anerkender troen og det åndelige, men som finder det vanskeligt at forene med store dele af den psykologiske viden som jeg tilegner mig på psykologi-studiet.

Denne artikel vil omhandle den problemstilling eller "fag-blanding", som der foregår mellem psykologi og teologi. Med udgangspunkt i Mikkel Wolds foredrag og nogle af Frankls væsentligste fænomener; Frihed, ansvarlighed og mening, så vil jeg gennem denne artikel forsøge en bevægelse mod en større forståelse af det "gråzone" felt som det åndelige udgør i psykologien. Derfor vil fokuset for denne artikel ikke ligge på eksistensanalysens terapeutiske udformning; logoterapien, men primært på dens opgør med den reduktionistiske menneskeopfattelse som ignorerer den åndelige dimension.

"Det overhørte råb om mening", er ikke blot titlen på én af Viktor Frankls mest kendte bøger, men det er også udgangspunktet for Viktor Frankl's opgør med den naturalistiske/positivistiske måde at anskue mennesket på, som eksempelvis er fundamental i psykoanalytisk tankegang; Som Frankl citere Nietzsche i "Psykologi og eksistens"; *"Den, der ved, hvorfor han skal leve, tåler næsten et hvilket som helst hvordan"*, så er hans udgangspunkt antagelsen af en afgrundsdyb følelse af meningsløshed som er et af vor tids psykiske fænomener. En tankegang som Frankl mener tager udgangspunkt i dagens samfund; *"Tænk på vore dages samfund: det opfylder og tilfredsstiller i realiteten ethvert behov – undtagen et, behovet for mening!"* (Det overhørte råb om mening, Frankl, V, 1993). Hvis vi antager, at Frankl har ret i at mennesket befinder sig i "eksistentiel frustration" og ikke seksuel frustration (Freud) eller følelse af mindreværd (Adler). Hans antagelsen skal ses som et supplement til den øvrige psykologiske forskning, som har overset den "åndelige" eller "noetiske" dimension, som manifesteres gennem fænomenerne frihed, ansvarlighed og mening. Så er, i yderste instans, al terapi der ikke er eksistentielt orienteret "ikke-nyttigt" eller, hvad jeg vil fokusere mere på i denne artikel, så er denne "grå-zone" i psykologien, som det åndelige udgør, så essentiel - og eksistentiel for individet, at en udeladelse af denne vil være, "som at tage Bamse ud af "Bamse og Kylling", og det vil jo blive en tynd gang børne-time...."

Denne eksistentielle frustration – Mangel på mening, leder nutidsmennesket ind i en nihilistisk tilstand; "Et eksistentielt vakuum", der kan udarte sig til en psykisk lidelse i fortvivlelsen over at mangle det grundlæggende i livet. Hvis Frankl har ret i sin eksistensanalytiske tankegang, så kan et sådan eksistentielt vakuum kun "helbredes" gennem en terapi der anerkender den "åndelige/noetiske" dimension. Frankl tager afstand til eksempelvis Freuds kategorisering af religionen som "menneskehedsneurose", hans tankegang var lige omvendt; *at den fælles tvangneurose er udsprunget af en krænket religiøsitet*. Frankl opererer med "spørgsmålet om det hele menneske", og dette inkluderer også religion, kunst, krop etc. Dette spørgsmål er meget væsentlig for eksistensanalysen, som Frankl stillede længe før holisme blev et "mode-udtryk".

Frankl henter inspiration til sin antropologi hos fænomenologerne, særligt Husserl og Scheler havde stor indflydelse på Frankls menneskebillede, og derved også på dannelsen af hans eksistensanalyse.

Den fænomenologiske reduktion er, at bevidsthed altid er bevidsthed om et eller andet. Bevidstheden rækker ud efter noget under sin aktivitet, noget forskelligt fra sig selv, og denne søgen-ud-over-sig-selv eller *intentionalitet* er et væsenstræk ved bevidstheden. Mikkel Wold fortæller; ”*Schellers antropologiske fænomenologi drejer sig først og fremmest om forholdet mellem ånd og drift, mellem frihed og betingethed hos mennesket. Denne problematik står også i centrum af eksistensanalysen.*

Hvad der gør mennesket til person – for nu at bruge Schellers formulering – er ikke dets psykiske funktioner, såsom intelligens, men derimod det for teologien lidt problematiske begreb ”ånd”! Mennesket har ”ånd”, og det er dette åndelige element, som gør det til person, dvs. bibringer det dets sande menneskelighed. Menneskets åndelighed giver det altså den værdighed, det som ikke-åndeligt væsen måtte være foruden.

Som åndeligt væsen er mennesket bl.a. karakteriseret ved en åbenhed mod verden – ”Weltoffenheit”. Dermed menes en evne til at ”række ud over” sig selv, at skabe afstand til sig selv og til verden eller – med et centralt udtryk – at transcendere sig selv. For Frankl indebærer dette, at mennesket egentlig – dvs. når det udtrykker sin menneskelighed, sin person – længes efter noget, som ikke findes i mennesket selv, efter en mening, det gælder om at finde eller en væren, det gælder om at møde og elske. Således er det åndelige hos mennesket det, der gør, at mennesket kan blive en person. Gennem Schellers undersøgelser var der for Frankl skabt et grundlag for en dybere forståelse af den åndelige nød, mange af hans patienter befandt sig i.

Jeg tror dog, at det i denne sammenhæng er vigtigt at påpege, at eksistensanalysen, som tidligere nævnt, ikke forkaster den øvrige psykologiske forskning, men ser sig selv som et supplement til denne, og måske som ”nøglen” til at integrere åndeligheden i psykologien – Jeg må dog erkende, at jeg personligt har lidt på fornemmelsen, at denne præsentation af eksistensanalysen som et supplement til andre dele af psykologien, som eksempelvis ikke formår at møde mennesker i eksistentielle – og åndelige kriser, er lidt en underdrivelse eller måske bare en ”human” måde at komme ind med en kontroversielt - og ”ikke-anerendt” tankesæt, som det religiøse og åndelige udgør i psykologien. Dette mener jeg, både med udgangspunkt i Frankl’s teorier om *den ubevidste religiøsitet*, hvor eksistens analysen ved påvisningen af denne går videre til at hævde at menneskets ubevidste religiøsitet, skal forstås som en ubevidst dragning mod Gud, men jeg mener egentlig også selv, at åndelighed og tro er mere eksistentiel og essentiel for hele menneskets liv end blot et ”supplement”. Jeg tror, at mit menneskesyn også ”hylder” det åndelige, hvor som Max Scheler udtrykker det; ”Menneskets åndelighed giver det altså den værdighed, det som ikke-åndeligt væsen måtte være foruden”. Jeg mener derved, at det er menneskets åndelighed, der gør mennesket til mere end et dyr. En sådan påstand sætter selvfølgelig ”røre i vandene” i den psykologiske andedam, og da, som det tros-spørgsmål den er, ikke kan undersøges empirisk, så falder den ned i ”grå-zone” feltet mellem psykologi og teologi. Jeg finder det dog tankevækkende, at noget som kunne være essentiel for menneskets liv, befinder sig udenfor vores psykologiske virkefelt.

Det er dog relevant i denne forbindelse at nævne, at eksistensanalysens terapeutiske udformning; Logoterapien, ikke har et formål af religiøs art, hvilket derfor gør terapien brugbar for både religiøse –og ikke religiøse klienter og for troende – og ikke troende terapeuter. Logoterapiens opgave er at sætte mennesket i stand til at træffe afgørelse om ikke blot hvorledes, men også for hvem eller hvad – det være sig for Gud, for samvittigheden eller samfundet – det handler som et ansvarligt væsen.

Den empiriske dokumentation for forklarelsen af det åndelige i psykologien må siges at være ganske begrænset, men jeg har dog fundet en hypotese, der mener historisk at kunne dokumentere for ”menneskets indre fornemmelse for en åndelig virkelighed”, ”...*No matter what the race, status,*

or epoch in which man has lived, there has been and still is a search going on and this groping or blind search is for the missing knowledge of his Creator – whether man chooses to acknowledge it or not! History insist that religion is not going to go away. (Evidence of Life seminar, Proudfoot, D., 2002), en hypotese, der i dens udformning minder om Frankls hypotese om menneskets ubevidste dragning mod Gud.

Mikkel Wold fortæller; *”Frankl ser i den ”ånd-løse” psykologiske antropologi en væsentlig årsag til nutidens nihilisme. Denne nihilisme møder mennesket i en reduktionistisk menneskeopfattelse, som ignorerer den åndelige dimension. Reduktionismen skjuler den mening, der kunne være mennesket tilgængelig, idet den reducerer mennesket til ”intet-andet-end” (”nicht als”) en ”refleksautomat” eller et objekt, der er prisgivet af omgivelsernes påvirkning*”, han forklarer videre *”Den reduktionistiske antropologi udgør således i sine forskellige former en hindring for virkeliggørelsen af den orientering mod værdier og mening, som det er eksistensanalysen om at påvise”*. Det er i dette opgør, med eksempelvis Freuds lystprincip hvor styringen af mennesket er underlagt tilfredsstillelsen af drifterne og ikke mennesket selv, at Frankls væsentlige fænomener; frihed, ansvarlighed og mening opstår.

Eksistensanalytisk set er menneskets frihed altid en frihed fra noget og til noget, og hermed menes primært en frihed fra den deterministiske funktion, som reduktionismen tillægger menneskets betingelser. Hvorimod den religiøse drift ikke er en deterministisk funktion, da som Frankl hævder *”ægte religiøsitet har karakter af afgørelse”*; den religiøse drift er underlagt mennesket selv. Frankl mener dog, at ansvar og frihed hænger sammen, *”Fritager mennesket sig fra ansvarligheden, fritager det sig også fra friheden, for som ufri at kunne unddrage sig skylden”*. Mikkel Wold forklarer forskellen mellem eksistensanalysens – og eksistentialismens forståelse af frihed; *”Eksistensanalysens forståelse af frihed kan minde om eksistentialismens forståelse, men der er en væsentlig forskel: Eksistentialismen kaster mennesket ud i tomheden ved at kræve af det, at det skal ”skabe sig selv” i en subjektivistisk afgørelse. Navnlige hos Sartre ses denne forståelse af friheden, hvor mennesket synes i stand til at opfinde sig selv uden et forudgivent forbillede. Anderledes bestemmer eksistensanalysen menneskes ansvarlighed som en ansvarlighed **for** noget”*. På samme måde mener eksistensanalysen, at mennesket må ledes til at finde mening ved at tage udgangspunkt i dets væren som ansvarligt væsen, og netop som ansvarligt væsen stilles mennesket overfor situationer, som kræver dets stillingtagen ud fra kravet om at finde det meningsfulde i den enkelte situation, og som Frankl citere Nietzsche for; *”Den der ved, hvorfor han lever, kan bære næsten et hvilket som helst hvordan”*.

Jeg syntes, at det var et spændende foredrag, som inspirerede mig til at gå dybere ind i ”grå-zone” feltet mellem psykologi og teologi. Jeg må dog erkende, at der er så meget mere der kunne siges, så meget mere viden der kunne indhentes, og så mange flere vinkler der kunne undersøges! Hvis læseren skulle have det på samme måde, så er der her rig mulighed for videre læsning;

Anbefalet læsning: *”Evidence of life”*, Proudfoot, D., 2002, *”Den ubevidste Gud”*, *”Det overhørte råb om mening”*, *”Psykiatri og sjælesorg”*, *”psykologi og eksistens”*, Frankl, V., Grundigste fremstilling af den teoretiske baggrund er: *”Der leidende Mensch”*, Bern 1984. Vedrørende forholdet mellem eksistensanalyse og teologi kan særligt anbefales: *”Die ‘Sinnfrage in Psychotherapie und Theologie”*, *”Herausforderung zum Leben”*, Böschmeyer, U., *”Suizid und Seelsorge”*, Peeck, S., *”Calwer Theologische Monographien, band 17, Stuttgart*.